

Zekerheid en duidelijkheid, pensioen in moeilijke tijden

Speech van AFM-voorzitter Ronald Gerritse

op het 14^e PBM Pensioensymposium

10 mei 2012 te Scheveningen

Dames en heren,

Je zult maar een pensioen hebben. Althans enige aanspraak, op enige opbouw, van enig pensioen. Tot een jaar of wat geleden zullen velen gedacht hebben een betrekkelijk zeker pensioen tegemoet te hebben kunnen zien, dat een redelijk percentage van het laatstverdiende loon zou gaan belopen. Niet iets om je dagelijks druk over te maken in elk geval. Iets dat in goede handen leek en netjes geregeld. Maar inmiddels is de ene na de andere donderwolk over de wereld van het pensioen heengetrokken.

Het laatstverdiende loon is al lang geen maatstaf meer, ... er kwam een pensioenakkoord (of was het wel een akkoord?) dat impliceerde dat in 2020 en in 2025 opnieuw langer zou moeten worden doorgewerkt om nog dezelfde aanspraken te realiseren, ... daarvan was de inkt nog niet droog of het ene na het andere fonds meldde dat kortingen op de korte termijn wellicht onvermijdelijk waren, ... als niet al enige jaren ook al de indexeringen achterwege gebleven waren, ... als klap op de vuurpijl kwam het nu demissionaire kabinet met een vervroeging van het tijdstip van latere pensionering tot 2015 (weg akkoord?) en voegde de 'Kunduz-coalitie' daaraan toe dat ook volgend jaar het pensioen wel een maand later zou kunnen ingaan. Ik kan mij zo voorstellen dat van de oude zekerheden rond het pensioen weinig over is. Ik kan mij zo voorstellen dat ook van de oude argeloosheid weinig over is. Om het maar ronduit te zeggen: de vraag is of mensen er nog een touw aan kunnen vastknopen en de vraag is of mensen zich voldoende kunnen realiseren wat hen aan vooruitzichten te wachten staat. Als ze het al willen, want niets is gemakkelijker als het het pensioen betreft, dan het maar 'ver van mijn bed' te houden. Velen staan erbij en kijken er naar.

Als toezichthouder op de sector kijken wij met u en met de deelnemers aan de pensioenregelingen mee. De wettelijke scope van die medebetrokkenheid, van dat meekijken, van de AFM is overigens niet eens zo vreselijk groot. We hebben natuurlijk een wettelijke taak als het gaat om communicatieverplichtingen die aan pensioenuitvoerders worden gesteld, maar dat is feitelijk maar kijken door een sleutelgaatje. En dat geldt zeker niet voor ons alleen.

Wij staan wat dat betreft op dezelfde plek als uw deelnemers, slapers en gepensioneerden. Ook zij kijken door een sleutelgat dat slechts bestaat uit de verplicht te verstrekken start- en stopbrieven, de UPO's en sinds kort ook 'mijnpensioenoverzicht.nl'. Bij de beschikbare premieregelingen zijn de wettelijke eisen met betrekking tot uitleg van risico's en kosten stringenter, maar deze ontbreken bij de DB-regelingen. Deelnemers kijken in het algemeen naar hun pensioen door een sleutelgaatje, in de hoop dat ze iets ontwaren dat ze helpt in hun financiële planning, dat ze iets zien waarop ze verstandige beslissingen kunnen baseren.

In ons visiedocument van mei 2011 hebben wij al aangegeven dat wij dat sleutelgaatje om vele redenen te klein vinden. Niet omdat wij te weinig zien. Nee, omdat uw klanten te weinig kunnen zien.

Uitgangspunten

Ik wil hier niet onze hele visie herhalen (voor wie het wil nalezen, kijk op onze website), maar ik neem u graag mee in de belangrijkste uitgangspunten:

Ten eerste: er is doodgewoon meer inzicht nodig in risico's en onzekerheden. Een deelnemer die zijn UPO leest blijft in het ongewisse over de risico's die hij loopt met betrekking tot zijn opgebouwde en te bereiken aanspraken. Een deelnemer kan ten onrechte denken dat het te bereiken pensioen min of meer gegeven is. Het inflatierisico, het langlevensrisico, maar ook het beleggingsrisico blijken niet uit de overzichten, maar kunnen natuurlijk niettemin van grote invloed zijn op de pensioenvooruitzichten. Daarmee kan het UPO niet alleen onvolledige, maar ook onjuiste informatie geven, laat ik het maar scherp zeggen. Niet omdat het UPO niet naar behoren wordt samengesteld, natuurlijk, maar omdat het meer feiten lijkt te geven dat het *de facto* doet.

Om het risico op een onjuiste beeldvorming te verkleinen zou het UPO naar mijn mening informatie moeten bevatten over invloed van risico's en onzekerheden op het pensioen. Het is van belang dat de deelnemer begrijpt dat er sprake is van een **verwacht** pensioen en dat de kans bestaat op een mogelijk tegenvallend pensioen. Ofwel: laat zien wat de scenario's zijn bij goed en bij slecht weer, zoals wij ook bepleiten in een onderzoek dat wij binnenkort naar buiten brengen.

Ten tweede: het Pensioenregister verdient verdere uitbouw. In zijn huidige vorm vind ik het Pensioenregister een heel goed begin. Maar als we willen bereiken dat een deelnemer door het raadplegen van zijn data een overzicht krijgt van *al* zijn te verwachten of mogelijke toekomstige inkomsten, zouden hier natuurlijk ook de 3e pijlerproducten moeten worden opgenomen. Ik ga niet voorbij aan de technische hinderpalen die daartoe nog moeten worden genomen. Maar ik schets u een beeld van wat voor een daadwerkelijke financiële planning van mensen feitelijk onmisbaar is.

Ook zou het mogelijk moeten zijn te 'spelen met variabelen', zoals de invloed van langer of korter werken op de pensioenuitkering, van het uitruilen van pensioenrechten of van hoog/laag constructies. Ook een expliciet signaal aan de consument dat het totale inkomen bij pensioen mogelijk onvoldoende is ten opzichte van het huidige inkomen zou een zeer gewenste uitbreiding zijn. Wij zien dan ook grote toegevoegde waarde voor één digitaal portaal, waarin alle relevante financiële gegevens voor de oudedag samenkomen. We

beplemen met andere woorden een uitbreiding van het Pensioenregister in de richting van een Pensioendashboard, een wens die ook demissionair Minister Kamp eerder naar voren heeft gebracht.

Ten derde: er is meer toegang nodig tot hulp bij het begrip van de geboden informatie. De reeks van bedragen op het UPO geeft grote groepen deelnemers weliswaar enig overzicht, maar het biedt vaak maar weinig inzicht. En dat inzicht is er zeker niet als het gaat om de vraag of er 'handelingsperspectief' is, om de vraag of actie te nemen valt, of er keuzes te maken zijn. Keuzes met betrekking tot waardeoverdracht, keuzes ten aanzien van extra noodzakelijke besparingen, keuzes ten aanzien van de doenlijke pensioenleeftijd.

De AFM is er daarom voorstander van de financiële schoenendoos, om het zo maar te noemen, op te ruimen en te ordenen. Dat kan bijvoorbeeld via een 'financieel loket', zoals het geldloket dat de overheid voornemens is in te richten, met digitale en persoonlijke hulp die in de context kan worden gezet van de algehele financiële situatie van mensen. Daarna kan zonodig doorverwezen worden naar financieel adviseurs.

Daarnaast zouden pensioenuitvoerders ook zelf actiever kunnen worden in het verstrekken van individuele voorlichting. Bijvoorbeeld in het kader van waardeoverdracht. De AFM heeft allerlei goede voorbeelden gezien van pensioenuitvoerders die creatief zijn in het benaderen van deelnemers, individueel of in kleine groepen. Persoonlijk contact helpt veel deelnemers over de spreekwoordelijke pensioendrempel heen.

En dan het vierde uitgangspunt in onze visie op transparantie: de pensioenbijsluiter. Een deelnemer die op grond van beschikbare pensioeninformatie desgewenst keuzes wil maken, heeft belang bij een soort kernpuntendocument. Daarin worden wat mij betreft de aard van de pensioenregeling, maar ook kosten, risico's en onzekerheden en te behalen rendementen omschreven.

Door inzicht te bieden in de kwaliteit per onderdeel van de pensioenregeling, kan de werknemer het pensioen als arbeidsvoorwaarde op waarde schatten. De huidige vorm van de startbrief voldoet om meerdere redenen niet aan deze doelstelling – deze is bijvoorbeeld niet vooraf beschikbaar en bevat geen geschikte financiële informatie die je goed kunt vergelijken met andere regelingen. De huidige startbrief zou passief beschikbaar kunnen worden gemaakt als in plaats daarvan een actuele pensioenbijsluiter voor werknemers beschikbaar zou zijn.

Dit zijn in het kort de praktische oplossingen die we voor ogen hebben, die we ook bij de minister van SZW hebben neergelegd en die worden meegenomen in de lopende trajecten rond de Pensioenwet en het Pensioenakkoord.

Solidariteit

Maar waarom is dit eigenlijk allemaal zo belangrijk? Wat mij betreft is het antwoord simpel en ook fundamenteel. Het antwoord is: omdat een gebrek aan transparantie onze pensioenen ondergraaft. Omdat onduidelijkheid de solidariteit niet dient, maar op de proef stelt. Omdat onduidelijkheid wantrouwen voedt. Laten we er geen doekjes om winden: er sluimert in pensioenland al enige jaren een venijnig generatieconflict. In toenemende mate

zien jongeren met argwaan dat ze meebetalen aan een eindig stelsel dat steeds verder onder water staat: zij staan in hun ogen wel op de schouders van reuzen, 'on the shoulders of giants', maar dan van 'sinking giants'. Zinkende reuzen, reuzen die in sommige gevallen het water aan de lippen hebben staan. Waarvan – hier en daar niet ten onrechte - wordt betwijfeld of de regelingen die ze voeren wel betaalbaar blijven. Of waarvan, als ze betaalbaar blijven, onvoldoende duidelijk is welke risico's er zijn dat verwachtingen niet zullen kunnen worden waargemaakt.

Mijn overtuiging is dat de hoekstenen van het pensioenstelsel verder barsten, als we niet heel veel meer investeren in transparantie en inzicht in wat dat stelsel te bieden heeft. Ik heb ooit het argument gehoord dat een volkomen transparantie over al die kruislingse overdrachten die we solidariteit noemen – of het nu in onze verzekeringen is of in de pensioenen - bedreigend zou zijn voor de solidariteit die die systemen vragen. Ik geloof er helemaal niets van. Dat is het argument van bange mensen. Niet een argument dat een duurzaam stelsel schraagt.

Ik citeer Onno Steenbeek, die vorige maand in zijn oratie als hoogleraar Risicobeheer van Pensioenfondsen aan de Erasmus Universiteit al nadrukkelijk wees op het belang van transparantie over pensioen: "Ontoereikende communicatie met pensioendeelnemers is een belangrijke aanjager geweest voor het afbrokkelen van de solidariteitsgedachte", zegt hij. Het is niet de geboden duidelijkheid die nu schrikreacties oproept, het is de plotselinge onthulling van wat decennialang niet is gecommuniceerd dat mensen doet vragen wat hier aan de hand is. Na decennia de schijn van een risicovrije inkomensvoorziening voor later hoog te houden, is de plotselinge omslag naar het verwijzen naar de inherente risico's eenvoudig te groot. Dat geldt ook voor het uit de weg gaan van een discussie over de vraag hoe, waar en tót waar we solidariteit in ons pensioenstelsel willen aanvaarden.

Hoe opener we over de voors en tegens van ons pensioenstelsel spreken, hoe beter. We moeten er voor zorgen dat iedereen weet – kan weten - waar hij of zij aan toe is. Tegen-gestelde percepties van wat het pensioenstelsel bewerkstelligt zijn een bedreiging voor de solidariteit van dat stelsel.

Dat die tegengestelde percepties er zijn, tussen generaties pensioendeelnemers, is wel duidelijk. Jongere deelnemers aan het huidige pensioenstelsel vinden – vanuit hun perspectief - dat hun pensioenbijdrage oneerlijk is. Meer en meer jongere pensioendeelnemers hebben het idee dat zij, onder het mom van solidariteit, tekorten uit het verleden betalen, opdraaien voor onvoldoende bijdragen van de eerdere generatie en ronduit beter af zijn wanneer ze individueel een pensioen zouden opbouwen. Ze denken steeds vaker dat ze de reuzen op hun schouders hebben, in plaats van andersom.

Anderzijds heeft de oudere generatie pensioendeelnemers kennelijk de perceptie dat zij wel voldoende heeft bijgedragen, dat zij individuele rechten heeft opgebouwd en dat zij nu recht heeft op de in het vooruitzicht gestelde uitkeringen. De verplichtstellingen van het pensioen en de verdeling van risico's tussen generaties vormen de kern van het huidige stelsel en de uiteenlopende percepties van generaties pensioendeelnemers zetten deze kern van het in principe sterke pensioensysteem daarmee onder flinke druk.

En ja, ik hoor al roepen: solidariteit is de basis van het Nederlandse pensioenstelsel. Zeker, ik ben de laatste die dat zal ontkennen. Sterker, ik geloof dat het behoud van die solidariteit van groot belang is. Voor de pensioenen en voor behoud van het bindmiddel van de samenleving in bredere zin. De verdediging van Nederland, de waterkeringen en de dijken, de stoplichten en verkeersrotondes, een goed deel van de gezondheidszorg en van het funderend onderwijs, allemaal voorbeelden van gezamenlijke opgebrachte investeringen waar we ook allemaal van profiteren. De collectieve opbouw van pensioen hoort in dat rijtje. Solidariteit is het bindmiddel van onze collectieve arrangementen. Het is echter te simpel om te denken dat je er met die vaststelling alleen wel bent. Sterker, de noodzakelijke solidariteit mag niet worden misbruikt om een verdere discussie over het pensioen dood te slaan met het argument dat individuele afwegingen daarin ‘dus’ geen plaats zouden hebben.

Net als in de rest van de financiële sector, is **vertrouwen** de basis ook onder de solidariteit die nodig is voor het behoud van onze collectieve arrangementen. En vertrouwen – ik hoef het u niet voor te houden – is anno 2012 een wat vluchtig goedje. Mensen zijn hoger en hoger opgeleid, hebben alle digitale middelen om kennis te krijgen én onderling te delen. Alle kennis van de wereld is drie muisklikken weg. Wij zijn individuen in een echte én in een virtuele samenleving. Alles is een keuze, en de keuze is reuze, om een bekende supermarktketen te citeren.

Die veranderde wereld vraagt ook nieuwe antwoorden van degenen die verantwoordelijkheid dragen in deze sector. De NBA, de Nederlandse beroepsvereniging van accountants, heeft enige tijd terug op een rij gezet hoe pensioenbesturen in hun verslaggeving omgaan met de uitleg over hoe zij de belangen van hun deelnemers evenwichtig behartigen. Welke keuzes maken de pensioenfondsen in dat opzicht, hoe wegen zij de belangen van de actieve deelnemers, de slapers en gepensioneerden daarin, welke risicogeneïdheid en welke verdeling van risico's hoort daarbij, welke afwegingen geven dan de doorslag en hoe verhouden die risicogeneïdheid en de verdeling van risico's zich tot de risicogeneïdheid van de deelnemers zelf? Zouden de pensioenbesturen die laatste risicogeneïdheid eigenlijk kennen? Hóe zouden ze die dan wel moeten kennen? De NBA constateerde in het onderzoek dat ik aanhaalde, dat aan de vereiste verantwoording over de evenwichtige behartiging van belangen overwegend *pro forma* wordt vormgegeven. Ik meen dat er één bestuur was, in dat onderzoek, dat een uitleg gaf die de accountantsorganisatie als ‘good practice’ kon kwalificeren. Dat is niet genoeg.

Transparantie is niet alleen nodig in de communicatie over het individuele pensioen met individuele deelnemers. Transparantie is ook gewenst als het gaat om de risicoverdeling tussen de verschillende groepen deelnemers in het stelsel als geheel. Hoeveel solidariteit vragen we, hoeveel risico rekenen we toe, hoeveel risico zijn we elk bereid te nemen, hoeveel willen we delen? Het antwoord aan een jonge generatie die kritisch is, is niet het antwoord dat de keuzes van een andere generatie welgedaan zijn. Het is een hernieuwd antwoord op de solidariteit die we bereid zijn op te brengen in relatie tot de opbouw van eigen rechten. In bedrijfstakpensioenfondsen wordt gerekend met doorsnee-premies. De jonge generaties zijn solidair met de oudere generaties. In alle pensioenfondsen zijn de minder betaalden solidair met de beter betaalden. Mannen zijn solidair met vrouwen, terwijl arbeidsgeschikten meebetalen aan de pensioenpremies voor arbeidsongeschikten. Mensen die vroeg overlijden zijn solidair met mensen die langer leven. Deelnemers met een regeling

waarbij het nabestaandenpensioen is meeverzekerd, betalen mee aan de levenslange uitkering voor de nabestaanden van een op jonge leeftijd gestorven deelnemer. Mijn generatie heeft jarenlang VUT-premies betaald in de wetenschap dat wij daar zelf geen recht op zouden hebben. Ik heb altijd geweten dat mijn AOW-premie de uitkering van anderen bekostigt. Daar is allemaal, helemaal, niets mis mee. Solidariteit is onmisbaar onderdeel van de oudedagsvoorziening. Dat was zo en dat zal ook in de toekomst zo zijn. Praat erover, zou ik zeggen.

Uitleg over deze risico's, die we ook allemaal kunnen lopen en veelal samen delen, is onontbeerlijk om een voldoende solidariteit in de collectieve regelingen te kunnen behouden.

Zelf denk ik dat het **collectieve stelsel** heel veel voordelen heeft ten opzichte van een 'ieder-voor-zich'-benadering. Enige verplichting bij pensioen: ja. Enige solidariteit: ja. Maar ook enige keuzevrijheid? Ik begrijp de mensen – vooral de jongeren – die daarom vragen heel goed. En ik zou de vraag maar onder ogen zien.

Zou je dus niet kunnen kijken naar een andere verhouding tussen een verplichte 2e pijler-pensioen en een vrij te kiezen 3e pijler-pensioen? Bijvoorbeeld door een maximumsalaris aan te houden voor het 2^e pijler-pensioen? En andersom, door partijen die nu niet gebruik kunnen maken van een 2^e pijler-pensioen, zoals zzp-ers, daar ook toegang toe te verlenen? Valt er niet iets te zeggen voor enige mate van keuze van de pensioenuitvoerder? Waarom kunnen we in Nederland wel een systeem van verplichte ziektekostenverzekering met keuzevrijheid van de zorgverzekeraar opzetten, en waarom zou dat met de opbouw van ons pensioenvermogen niet kunnen? Ik zou het eerlijk gezegd niet weten.

Misschien vindt u het maar gevaarlijke nieuwlichterij, dat soort vragen. Maar het zijn de vragen die nieuwe generaties ons stellen. Ik zou ze onder ogen zien.

Vereenvoudiging en kosten

Behalve voor grotere transparantie en voor een hernieuwde fundering van solidariteit in de pensioenen, wil ik ten slotte een lans breken voor grotere eenvoud en meer efficiency.

Vereenvoudiging, alsjeblieft. Betere, dus minder maar meer relevante en zonnig actief verstrekte informatie over pensioenen is belangrijk, maar niet voldoende voor een pensioen dat de werkgever in het belang van deelnemers laat uitvoeren. Het pensioen zelf moet optimaal worden uitgevoerd. Het huidige stelsel van pensioenuitvoering wordt gekenmerkt door zeer veel pensioenuitvoerders die vaak vele, soms echter nauwelijks van elkaar verschillende pensioenregelingen, uitvoeren. Om nog maar niet te spreken van de vele van toepassing zijnde overgangs- en uitzonderingsregelingen. De bijbehorende complexiteit maakt de uitvoering van pensioenregelingen moeilijk te communiceren, kostbaar en onnodig foutgevoelig. Ik weet dat de sector met enige angst en het nodige beven de Kunduz-variant van een maandelijkse stijging van de pensioenleeftijd tegemoet ziet. Als alles toch nog eens goed bekeken moet worden, laat eenvoud dan ook nog eens criterium zijn.

En meer kostenefficiëntie. Het huidige stelsel wordt niet gekenmerkt door erg veel oog voor kostenefficiëntie. Schaalgrootte is essentieel om tot meer doelmatigheid te komen. Werkgevers en werknemers kunnen kiezen voor een relatief kleinschalige pensioenuitvoering. Dat

is lang niet altijd efficiënt. Maar die kosteninefficiëntie gaat wel ten koste van de maximaal haalbare pensioenopbouw van deelnemers, die op hun beurt geen vrije keuze hebben om hun pensioen uit te laten voeren door een kostenefficiëntere pensioenuitvoerder. Werkgevers en werknemers moeten in ieder geval inzicht krijgen in alle administratie- en beleggingskosten. Zonder dat inzicht kunnen zij geen vergelijking maken en dus geen keuze maken voor de meest kostenefficiënte vorm van pensioenuitvoering.

Slot

Dames en heren, ik rond af.

Wij zullen als AFM in 2012 verder prioriteit geven aan de praktische uitwerking van onze visie op het pensioenstelsel. Wij vinden dat er meer overzicht moet komen, meer en betere informatie, informatie die inzicht kan bieden in de verwachtingen die individuele deelnemers in redelijkheid mogen hebben – inclusief in de risico's en onzekerheden die daarbij horen - en die aanleiding kunnen geven om actie te ondernemen, als dat in het belang is van de financiële planning voor de oude dag. Dat past, denk ik, in een moderne benadering van het stelsel van onze pensioenen. Een benadering die ook de – mij dunkt begrijpelijke - vragen van jongere generaties van eerlijke en duidelijke antwoorden wil voorzien. Eerlijke, duidelijke en eenvoudige antwoorden. Het is al moeilijk genoeg in de wereld van het pensioen.

Dank u wel.